

Η Υλικότητα του Τραύματος και η Έννοια του «Βάρους»: Μια Αρχιτεκτονική Προσέγγιση για την Επανένταξη του Βαρωσιού

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη.....	6
Abstract.....	6
Εισαγωγή.....	8
Στόχοι και Ερευνητικό Ερώτημα.....	8
Κεντρική Θέση/ Ισχυρισμός.....	8
Μεθοδολογία και Πλαίσιο Ανάλυσης	8
1. Ιστορική Εξέλιξη, Τυπολογία και Ρήξη	9
1.1. Η Ιστορία της Πόλης Πριν τη Ρήξη: Διαδοχικά Στρώματα Εξέλιξης	9
1.1.1. Η Πολεοδομική Εξέλιξη της Αμμοχώστου (Μεσαιωνική, Ενετική, Βρετανική Διοίκηση)	9
1.1.2. Μεταπολεμική Αστική Ανάπτυξη και η Γένεση του Βαρωσιού	10
1.2. Το Βαρώσι: Τουριστική και Οικονομική Μηχανή της Κύπρου (πριν το 1974) .	11
1.2.1. Ανάλυση της Τυπολογίας των Μεγάλων Ξενοδοχειακών Μονάδων (Μεσογειακός Μοντερνισμός)	11
1.2.2. Ανάλυση της Τυπολογίας των Κατοικιών και του Σύγχρονου Πολεοδομικού Ιστού	12
1.3. Τα Γεγονότα του 1974 και η Ακαριαία Εκκένωση της Πόλης	12
1.3.1. Τα γεγονότα του 1974 και η συνθήκη της «περίκλειστης πόλης» (Εκκένωση)	12
1.4. Η Περίοδος μετά το 1974: Εγκατάλειψη, Απαγόρευση Πρόσβασης και Μεταβολή του Τοπίου	13
2. Χωρική Μνήμη, Αστικό Τραύμα, Αστικά Όρια και Βάρος	14
2.1. Μνήμη και Χώρος: η πόλη ως αρχείο	14
2.1.1. Ατομική, συλλογική και πολιτισμική μνήμη	15
2.1.2. Ο χώρος ως φορέας μνήμης: υλικότητα και ίχνη	15
2.1.3. Αστική μνήμη και διακοπή: εγκαταλελειμμένες πόλεις ως «παγωμένα αρχεία»	15
2.2. Τραύμα και Αρχιτεκτονικό Κενό: υλικότητα της απουσίας	16

2.2.1. Η έννοια του αστικού τραύματος	16
2.2.2. Η αρχιτεκτονική του κενού: απουσία χρήσης, φθορά και σιωπή	16
2.2.3. Το Βαρώσι ως παράδειγμα: το κτισμένο περιβάλλον ως «αρχείο τραύματος»	17
2.3. Νεκρές Ζώνες και Αστικά Όρια: χώρος σιωπής και μετασχηματισμού	17
2.3.1. Όρια, αποκλεισμός και νεκρές ζώνες: θεωρητική προσέγγιση	17
2.3.2. Το Βαρώσι ως νεκρή ζώνη: σιωπηλό τραύμα και παγωμένος χρόνος	18
2.3.3. Επανανοηματοδότηση: δυνατότητες μετάβασης και νέα ανάγνωση του τοπίου	18
2.4. Η Έννοια του «Βάρους» ως Ερμηνευτικό Εργαλείο	19
2.4.1. Ιστορικό και Συμβολικό Βάρος	19
2.4.2. Δομικό και Υλικό Βάρος	19
2.4.3. Το Επιβαρυνόμενο Τοπίο	20
3. Ανασκόπηση Υπαρχουσών Προσεγγίσεων	21
3.1. Παρουσίαση και Κριτική Ανάλυση της Βιβλιογραφίας	21
3.1.1. Ιστορικές και πολιτικές προσεγγίσεις για την Αμμόχωστο	22
3.1.2. Χωρικές και αρχιτεκτονικές προσεγγίσεις του Βαρωσιού	22
3.1.3. Προσεγγίσεις μνήμης, τραύματος και εγκαταλελειμμένων πόλεων	23
3.2. Εντοπισμός του Ερευνητικού Κενού	23
3.2.1. Περιορισμοί της υπάρχουσας βιβλιογραφίας	23
3.2.2. Η απουσία της έννοιας του “βάρους”	24
3.3. Συμβολή της Παρούσας Έρευνας	24
3.3.1. Το Βαρώσι ως χωρικό αρχείο τραύματος	24
3.3.2. Η έννοια του “βάρους” ως ερμηνευτικό εργαλείο	24
4. Μελλοντικές Προσεγγίσεις για το Βαρώσι	25
4.1. Σενάρια Επανένταξης του Βαρωσιού: Αρχιτεκτονικές Προτάσεις	25

4.2. Η Πρόταση Fuller και η Διαχείριση της Μνήμης και του «Βάρους» στον Μελλοντικό Σχεδιασμό	25
4.2.1. Η Μνήμη ως Εργαλείο Αστικής Ανθεκτικότητας	26
4.2.2. Οι Τρεις Διαστάσεις του «Βάρους» στην Πρόταση Επανάταξης	26
4.3. Συμπεράσματα για το Μέλλον του Βαρωσιού	26
Βιβλιογραφία	28

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1: Ιστορικός χάρτης της Αμμοχώστου με τον οχυρωμένο μεσαιωνικό πυρήνα. (Hajisavvas, 2007, p. 112)	9
Εικόνα 2: Άποψη της παραλιακής ζώνης στο Βαρώσι πριν από το 1974. (Pyla and Phokaides, 2020, p. 2)	10
Εικόνα 3: Άποψη του κύριου ξενοδοχειακού όγκου του Golden Sands στο Βαρώσι. (Garnett, 1977, όπως αναφέρεται στο Pyla and Phokaides, 2020, p. 8)	10
Εικόνα 4: Προειδοποιητική πινακίδα του στρατού στην περίφραξη της κλειστής ζώνης. (Φωτ. Ν. Ηρακλέους, 2025)	12
Εικόνα 5: Σύγχρονη άποψη εγκαταλελειμμένων μοντέρνων κτιρίων και εισβολή της βλάστησης στον αστικό ιστό. (Φωτ. Ν. Ηρακλέους, 2025)	13
Εικόνα 6: Εσωτερική άποψη καταστραμμένου κτιρίου ως «παγωμένο αρχείο» της καθημερινότητας που διακόπηκε. (Φωτ. Ν. Ηρακλέους, 2025)	14
Εικόνα 7: Λεπτομέρεια δομικής διάβρωσης, οξείδωσης υλικών και εγκατάλειψης. (Φωτ. Ν. Ηρακλέους, 2025)	16
Εικόνα 8: Χάρτης της Αμμοχώστου με τη σημείωση των αστικών ορίων και της Νεκρής Ζώνης. (Pyla and Phokaides, 2020, p. 2)	17
Εικόνα 9: Εκτεταμένη οξείδωση οπλισμού και αποσάθρωση σκυροδέματος σε κτίριο του παραλιακού μετώπου. (Φωτ. Ν. Ηρακλέους, 2025)	19
Εικόνα 10: Το εγκαταλελειμμένο υποκατάστημα της Τράπεζας Κύπρου ως υλικό ίχνος της απουσίας. (Φωτ. Ν. Ηρακλέους, 2025)	20

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία εξετάζει την περίπτωση της περικλειστης πόλης του Βαρωσιού στην Αμμόχωστο, προσεγγίζοντάς την όχι ως ένα στατικό κενό, αλλά ως ένα δυναμικό «χωρικό αρχείο τραύματος». Η βίαιη αστική ρήξη του 1974 μετέτρεψε το ακμαίο μοντέρνο τοπίο της πόλης σε μια «νεκρή ζώνη», όπου ο χρόνος αναστέλλεται και η υλική αποσύνθεση λειτουργεί ως σιωπηλό τεκμήριο πολιτικής αδράνειας.

Κεντρικός στόχος της έρευνας είναι να διερευνήσει πώς η αρχιτεκτονική του τραύματος και η μνήμη αποτυπώνονται στον χώρο, επηρεάζοντας τη συλλογική ταυτότητα των κατοίκων. Μέσα από μια διεπιστημονική μεθοδολογία που συνδυάζει την αστική γεωγραφία, την ιστορία της αρχιτεκτονικής και τις θεωρίες της μνήμης, εισάγεται η έννοια του «Βάρους» ως βασικό ερμηνευτικό εργαλείο. Το «Βάρος» αναλύεται σε τρεις διαστάσεις: το Βάρος της Μνήμης (συσσώρευση βιωμάτων), το Βάρος του Κενού (υλική επίδραση της εγκατάλειψης) και το Βάρος του Ορίου (χωρική πίεση της Νεκρής Ζώνης).

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας, εξετάζονται μελλοντικές προσεγγίσεις επανένταξης. Με άξονα την πρόταση του Fuller για την «Ανθεκτική Πόλη», η έρευνα υποστηρίζει ότι η μελλοντική διαχείριση του Βαρωσιού δεν πρέπει να επιδιώκει τη διαγραφή του παρελθόντος μέσω μιας λογικής *tabula rasa*. Αντίθετα, προτείνεται ένας σχεδιασμός που ενσωματώνει το «Βάρος» της πόλης, μετατρέποντας την υλικότητα του τραύματος σε στοιχείο αστικής ανθεκτικότητας. Σε τελική ανάλυση, το Βαρώσι αναδεικνύεται σε ένα παγκόσμιο πρότυπο για τον σχεδιασμό πόλεων που καλούνται να φιλοξενήσουν ζωή χωρίς να απωλέσουν την ιστορική τους μνήμη.

Λέξεις-κλειδιά: Βαρώσι, Αστικό Τραύμα, Συλλογική Μνήμη, Αρχιτεκτονική της Εγκατάλειψης, Βάρος, Ανθεκτική Πόλη.

Abstract

This research paper examines the case of the fenced-off city of Varosha in Famagusta, approaching it not as a static void, but as a dynamic "spatial archive of trauma." The violent urban rupture of 1974 transformed the city's once-thriving modernist landscape into a "dead zone," where time is suspended and material decay serves as a silent witness to political inertia.

The primary objective of this study is to explore how the architecture of trauma and memory are inscribed within space, influencing the collective identity of its inhabitants. Utilizing an interdisciplinary methodology that integrates urban geography, architectural history, and memory studies, the concept of "Weight" is introduced as a key interpretive tool. "Weight" is analyzed through three dimensions: the Weight of Memory (accumulation of experiences), the Weight of the Void (the material impact of abandonment), and the Weight of the Boundary (the spatial pressure of the Dead Zone).

The final section of the paper explores future reintegration approaches. Drawing upon Fuller's proposal for the "Resilient City," the research argues that the future management of Varosha should not seek to erase the past through a tabula rasa logic. Instead, it proposes a design that incorporates the city's "Weight," transforming the materiality of trauma into an element of urban resilience. Ultimately, Varosha emerges as a global paradigm for designing cities that must accommodate new life without losing their historical memory.

Keywords: Varosha, Urban Trauma, Collective Memory, Architecture of Abandonment, Weight, Resilient City.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εισαγωγή στο Θέμα και Ανάδειξη της Σημασίας

Η Αμμόχωστος, και ειδικότερα το παραλιακό της θέρετρο, το Βαρώσι, αποτελεί μια μοναδική περίπτωση αστικής ρήξης και παγωμένου χρόνου στη σύγχρονη ιστορία. Η βίαιη διακοπή της ζωής το 1974, λόγω των πολεμικών γεγονότων του έτους εκείνου, μετέτρεψε ένα ακμαίο κέντρο του Μεσογειακού Μοντερνισμού σε μια περικόλειστη πόλη-φάντασμα. Αυτή η συνθήκη —η ακαριαία παύση της λειτουργίας— έχει δημιουργήσει ένα τοπίο που λειτουργεί ως υλικό τεκμήριο και φορέας συλλογικού τραύματος.

Η Αμμόχωστος δεν αποτελεί μόνο ένα πολιτικό ζήτημα, αλλά ένα ισχυρό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο μια πόλη μετατρέπεται σε φορέα συλλογικής μνήμης και σε υλικό τεκμήριο ενός διακοπόμενου αστικού συνεχούς. Η εγκατάλειψη, η ερήμωση και η απαγόρευση πρόσβασης δεν είναι απλώς γεγονότα, αλλά χωρικές συνθήκες με βαθιές επιπτώσεις στον τρόπο που μια κοινωνία θυμάται, διαχειρίζεται και αναπαριστά το παρελθόν της. Δημιουργείται έτσι ένα ιδιαίτερο καθεστώς «ιστορικής παύσης» που επηρεάζει την ταυτότητα των κατοίκων και την αντίληψη για το αστικό τοπίο.

Στόχοι και Ερευνητικό Ερώτημα

Στην παρούσα ερευνητική εργασία επιχειρείται μια ιστορική και αρχιτεκτονική προσέγγιση της Αμμοχώστου και του Βαρωσιού, με στόχο να κατανοηθεί πώς ο χρόνος, το τραύμα και η μνήμη αποτυπώνονται στον χώρο. Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στην παραδοχή ότι η πόλη αποτελεί το υλικό κατακάθι της συλλογικής μνήμης των ανθρώπων της (Rossi 1982, p. 130).

Με βάση τα παραπάνω, η εργασία επιδιώκει να απαντήσει στο εξής κεντρικό ερευνητικό ερώτημα:

Πώς ο χώρος της περικόλειστης πόλης του Βαρωσιού, μέσω της εγκατάλειψης και της επιβολής ορίων, μετασχηματίζεται σε «νεκρή ζώνη» και ποιος είναι ο ρόλος της αρχιτεκτονικής του τραύματος στη διατήρηση και την ενδεχόμενη επανανοηματοδότηση της συλλογικής ταυτότητας των κατοίκων;

Κεντρική Θέση/Ισχυρισμός

Υποστηρίζεται ότι η αναγκαστική παύση του αστικού χρόνου στο Βαρώσι μετέτρεψε το μοντέρνο αρχιτεκτονικό του τοπίο σε ένα «αρχείο τραύματος». Σε αυτό το πλαίσιο, η υλική αποσύνθεση δεν αποτελεί απλώς μια φυσική διαδικασία, αλλά λειτουργεί ως σιωπηλό τεκμήριο της πολιτικής αδράνειας, αναδεικνύοντας τη Νεκρή Ζώνη ως ένα κρίσιμο πεδίο για τη μελέτη των δυναμικών σχέσεων μεταξύ μνήμης, ορίων και ταυτότητας στον τραυματισμένο αστικό χώρο.

Μεθοδολογία και Πλαίσιο Ανάλυσης

Η μεθοδολογική προσέγγιση είναι ποιοτική και διεπιστημονική, βασιζόμενη στη βιβλιογραφική επισκόπηση θεωριών μνήμης, τραύματος και αστικής γεωγραφίας (Λαζαρίδης και Μαραντίδου, 2013, σ. 5). Η ανάλυση συγκροτείται μέσα από τη

σύνθεση εννοιών από την ιστορία της αρχιτεκτονικής, την πολιτισμική γεωγραφία και την ψυχανάλυση του χώρου, εστιάζοντας στους εξής άξονες:

- Συλλογική Μνήμη: Η μνήμη της πόλης δεν περιορίζεται στην ατομική εμπειρία, αλλά αποκρυσταλλώνεται σε συλλογικές αναπαραστάσεις, αρχεία και αφηγήματα που διατηρούν τη σύνδεση με το παρελθόν (Λαζαρίδης και Μαραντίδου, 2013, σ. 9).
- Υλικότητα του Τραύματος: Το τραύμα εξετάζεται ως συνθήκη που εγγράφεται στις υλικότητες του χώρου. Τα κενά κτίρια και οι φθειρόμενες υποδομές αντιμετωπίζονται ως ένα «παγωμένο αρχείο» της αστικής ζωής πριν την εγκατάλειψη (Trigg 2012, p. 142).

Κοινωνικοπολιτική Διάσταση: Το τραύμα προσεγγίζεται στη διττή του υπόσταση, ως προσωπική απώλεια των κατοίκων αλλά και ως συλλογική απώλεια ενός ιστορικού και πολιτιστικού κεφαλαίου (Papadakis 2005, p. 124).

1. Ιστορική Εξέλιξη, Τυπολογία και Ρήξη

Το παρόν κεφάλαιο αναλύει την πολεοδομική εξέλιξη της Αμμοχώστου, εστιάζοντας στις χωρικές συνθήκες που διαμορφώθηκαν πριν και μετά το 1974. Κεντρικός άξονας είναι η μετάβαση του Βαρωσιού από ακμαίο κέντρο του Μεσογειακού Μοντερνισμού σε περικόλειστη «νεκρή ζώνη». Μέσα από την εξέταση της αρχιτεκτονικής τυπολογίας και της επακόλουθης εγκατάλειψης, αναδεικνύεται ο τρόπος με τον οποίο η ιστορική ρήξη μεταφράστηκε σε υλική φθορά, διαμορφώνοντας μια νέα, τραυματική σχέση μεταξύ χώρου και συλλογικής μνήμης.

1.1. Η Ιστορία της Πόλης Πριν τη Ρήξη: Διαδοχικά Στρώματα Εξέλιξης

Η Αμμόχωστος, ως ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια της Κύπρου, αποτέλεσε διαχρονικά πεδίο σύνθετων πολιτισμικών και οικονομικών μετασχηματισμών. Η μελέτη της αστικής της εξέλιξης, από τον οχυρωμένο μεσαιωνικό πυρήνα μέχρι την κοσμοπολίτικη επέκταση του Βαρωσιού, είναι κρίσιμη για την κατανόηση του τοπίου που διακόπηκε βίαια το 1974. Το Βαρώσι, ειδικότερα, αναδείχθηκε στην κορωνίδα του κυπριακού Μεσογειακού Μοντερνισμού, ενσωματώνοντας τις διεθνείς τάσεις της εποχής στην τοπική κλίμακα (Χατζηχρίστου, 2018, σ. 437).

1.1.1. Η Πολεοδομική Εξέλιξη της Αμμοχώστου (Μεσαιωνική, Ενετική, Βρετανική Διοίκηση)

Η Αμμόχωστος εξελίχθηκε ιστορικά ως ένα σύνθετο αστικό κέντρο, όπου ο εμπορικός και πολιτιστικός χαρακτήρας συνδέθηκε άμεσα με τη στρατηγική σημασία του λιμανιού της. Από την περίοδο της Ενετοκρατίας, η ανάπτυξη επικεντρώθηκε στον οχυρωμένο μεσαιωνικό πυρήνα (βλ. Εικόνα 1) (Hajisavvas 2007, p. 112). Τα επιβλητικά τείχη, ύψους 15 μέτρων, οριοθέτησαν αυστηρά έναν πυκνό πολεοδομικό ιστό, όπου η οργάνωση του χώρου προέκυψε από τη συσσώρευση χρήσεων αιώνων. Μικρές κατοικίες, αποθήκες και εκκλησίες συνέθεταν ένα ενιαίο ιστορικό περιβάλλον με έντονες πολυπολιτισμικές επιρροές.

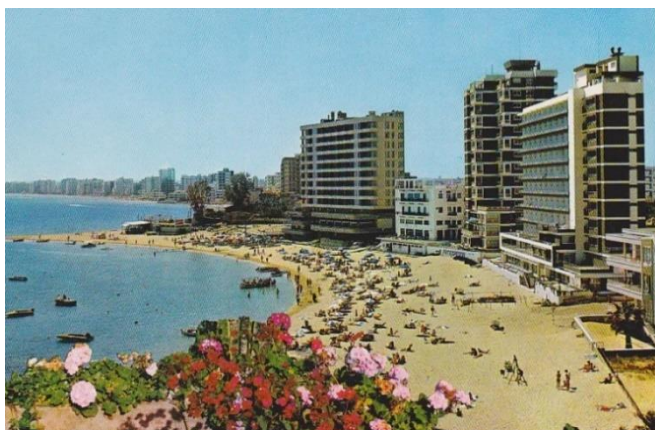

Εικόνα 1: Ιστορικός χάρτης της Αμμοχώστου. Διακρίνονται τα ενετικά τείχη και ο μεσαιωνικός πυρήνας της πόλης. (Πολυγνώση, χ.χ.)

Κατά τη Βρετανική διοίκηση (1878–1960), η πόλη εισήλθε σε φάση εκσυγχρονισμού που μετασχημάτισε την πολεοδομική της δομή. Η κατασκευή του νέου λιμανιού το 1905 και η επέκταση του σιδηροδρομικού δικτύου ενίσχυσαν τον εμπορικό της ρόλο, οδηγώντας στην επέκταση του αστικού ιστού πέρα από τα τείχη (Attalides 1981, p. 131). Η βρετανική πολιτική εισήγαγε ορθοκανονικές χαράξεις και ζώνες χρήσεων, υιοθετώντας αρχές του City Beautiful Movement, οι οποίες επηρέασαν τη μετέπειτα ανάπτυξη του Βαρωσίου (Χασιώτης 2013, σσ. 44-45). Η επέκταση αυτή παγίωσε το δίπολο μεταξύ του πυκνού μεσαιωνικού πυρήνα και του νέου, ανοιχτού οικισμού, δημιουργώντας ένα παλίμψηστο διαφορετικών ιστορικών και μορφολογικών στρωμάτων.

1.1.2. Μεταπολεμική Αστική Ανάπτυξη και η Γένεση του Βαρωσίου

Η ανεξαρτησία της Κύπρου το 1960 σηματοδότησε για την Αμμόχωστο μια περίοδο πρωτοφανούς ανάπτυξης. Κατά τις δεκαετίες 1950–1970, η πόλη μετατράπηκε στο σημαντικότερο οικονομικό και τουριστικό κέντρο της Δημοκρατίας (Μέσσιου 2006, σσ. 18-21). Η εξέλιξη αυτή υλοποιήθηκε μέσω της συστηματικής επέκτασης προς τη νοτιοανατολική παραλιακή ζώνη, όπου το Βαρώσι μετασχηματίστηκε από αραιοκατοικημένη περιοχή σε μια πυκνή αστική ζώνη υψηλής κατοικίας και τουρισμού (βλ. Εικόνα 2).

Εικόνα 2: Αποψη της παραλιακής ζώνης στο Βαρώσι πριν το 1974. (Lambell, 2013)

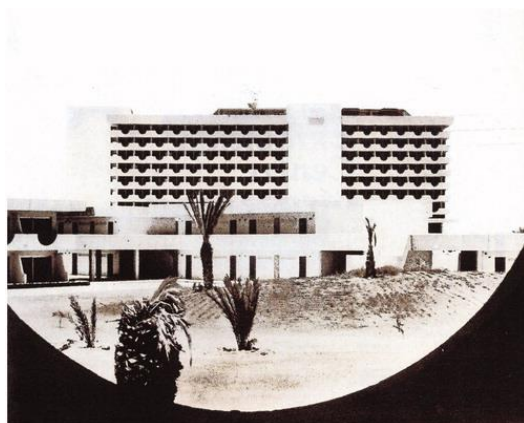
Το Βαρώσι αναπτύχθηκε ως ένα πεδίο εφαρμογής του Διεθνούς Μοντερνισμού, προσαρμοσμένου στα μεσογειακά δεδομένα. Η τουριστική άνθηση οδήγησε στην ανέγερση μεγάλων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων, τα οποία υιοθέτησαν τις μορφολογικές αρχές της μοντέρνας αρχιτεκτονικής (εμφανές σκυρόδεμα, οριζόντια ανοίγματα, πιλοτές). Ο Πρόδρομος Ανδρέου (2021, σ. 43) επισημαίνει ότι η Αμμόχωστος των αρχών του '70 βρισκόταν στο απόγειο της αστικής της δυναμικής, με το Βαρώσι να αποτελεί την αιχμή του δόρατος αυτής της ανάπτυξης. Η συνύπαρξη του μεσαιωνικού πυρήνα με τον μοντέρνο οικισμό συγκρότησε ένα «αστικό αρχείο», όπου ο χώρος και ο χρόνος συνυπήρχαν, διαμορφώνοντας μια σύνθετη συλλογική μνήμη (Assmann 2011, p. 124).

1.2. Το Βαρώσι: Τουριστική και Οικονομική Μηχανή της Κύπρου (πριν το 1974)

Η τουριστική ανάδειξη του Βαρωσιού κατά την περίοδο 1960-1974 υπήρξε το αποτέλεσμα ενός εντατικού προγράμματος αστικοποίησης που μετέτρεψε την παραλιακή ζώνη στη σημαντικότερη οικονομική "γεννήτρια" της Κύπρου (Faustmann 2008, p. 211). Η ανάπτυξη αυτή δεν ήταν απλώς ποσοτική, αλλά μεταφράστηκε χωρικά σε ένα γραμμικό μέτωπο υψηλής δόμησης κατά μήκος της ακτής, δημιουργώντας ένα από τα πιο εντυπωσιακά παραδείγματα τουριστικής αρχιτεκτονικής στην Ανατολική Μεσόγειο (Hadjisavvas 2007, p. 119). Η στρατηγική αυτή προσέλκυσε διεθνές κεφάλαιο και επισκέπτες, παγιώνοντας την εικόνα του Βαρωσιού ως ενός κοσμοπολίτικου προορισμού, όπου η αρχιτεκτονική λειτούργησε ως το βασικό εργαλείο προβολής του κυπριακού εκσυγχρονισμού.

1.2.1. Ανάλυση της Τυπολογίας των Μεγάλων Ξενοδοχειακών Μονάδων (Μεσογειακός Μοντερνισμός)

Η αρχιτεκτονική μορφή του Βαρωσιού υπήρξε χαρακτηριστική της εποχής. Τα κτίρια αυτά σχεδιάζονταν σύμφωνα με τις αρχές του διεθνούς μοντερνισμού: καθαρές γραμμές, μεγάλες γυάλινες επιφάνειες, λειτουργικές κατόψεις και έντονος τονισμός της σχέσης εσωτερικού/εξωτερικού χώρου (Constantinou, 1999, p. 87). Η ιδιαιτερότητα του Μεσογειακού Μοντερνισμού στο Βαρώσι έγκειται στην προσαρμογή των διεθνών αρχών στα τοπικά κλιματικά δεδομένα και στην κουλτούρα. Παρατηρούνται εκτεταμένη χρήση brise-soleil (σκίαστρα), μεγάλα μπαλκόνια με θέα στη θάλασσα και ημιυπαίθριοι χώροι υποδοχής (βλ. Εικόνα 3) (Ανδρέου, 2021, σ. 56).

Εικόνα 3: Αποψη του κύριου όγκου του ξενοδοχείου Golden Sands. (Garnett, 1977, όπως αναφέρεται στο Πύλα και Φωκαΐδης, 2020, σ. 8)

Ωστόσο, η τουριστική ανάπτυξη του Βαρωσιού δεν αποτελούσε μια ουδέτερη αισθητική διαδικασία, αλλά συνδεόταν με αυτό που η σύγχρονη έρευνα ονομάζει «σκοτεινές και βρώμικες ιστορίες» (dark and dirty histories) της αρχιτεκτονικής της αναψυχής. Ο μοντερνισμός στην Αμμόχωστο λειτούργησε ως εργαλείο επιβολής ενός συγκεκριμένου προτύπου ανάπτυξης, σε ένα μεταποικιοκρατικό πλαίσιο (postcolonial context), το οποίο, ενώ παρήγαγε εντυπωσιακά αρχιτεκτονικά κελύφη, δημιούργησε ταυτόχρονα τις προϋποθέσεις για μια βίαιη συμβολική και υλική κατάρρευση (Pyla and Phokaides, 2020, pp. 4, 6).

Το Βαρώσι αποτελούσε τον κύριο οικονομικό μηχανισμό της πόλης, προσελκύοντας περίπου το 57% των τουριστικών κλινών ολόκληρης της Κύπρου (Χασιώτης, 2013, σ. 5), συμβάλλοντας καθοριστικά στα έσοδα του νησιού (Bryant, 2010, p. 102). Η αρχιτεκτονική αυτή ήταν όχι μόνο αισθητική επιλογή, αλλά και μια οικονομική δήλωση της δυναμικής μιας νεοσύστατης δημοκρατίας που αναζητούσε τη θέση της μέσα από εναλλακτικούς εκσυγχρονισμούς και περιφερειακούς κόμβους ανάπτυξης.

1.2.2. Ανάλυση της Τυπολογίας των Κατοικιών και του Σύγχρονου Πολεοδομικού Ιστού

Πέρα από την εντατική ξενοδοχειακή ανάπτυξη, το Βαρώσι χαρακτηριζόταν από έναν σύγχρονο πολεοδομικό ιστό που φιλοξενούσε πολυάριθμες κατοικίες. Η ζωή στο Βαρώσι πριν από το 1974 αντανakλούσε μια αστική καθημερινότητα έντονης κοινωνικής δραστηριότητας. Η συνεχής ροή τουριστών και η εγκατάσταση εύπορων οικογενειών είχε δημιουργήσει μια κοσμοπολίτικη ατμόσφαιρα. Η τοπική κοινωνία είχε αρχίσει να αποκτά χαρακτηριστικά μεσογειακής αστικής κουλτούρας (Papadakis, 2012, p. 89). Η τυπολογία των κατοικιών ποίκιλλε, από μεμονωμένες βίλες μέχρι σύγχρονες πολυκατοικίες, ακολουθώντας τις αρχές της λειτουργικότητας και της λιτότητας του μοντερνισμού. Το Βαρώσι αντιπροσώπευε ένα σύγχρονο αστικό πρότυπο, το οποίο συνδύαζε την τουριστική ανάπτυξη με τη μορφολογική ομοιογένεια και την κοινωνική ζωντάνια.

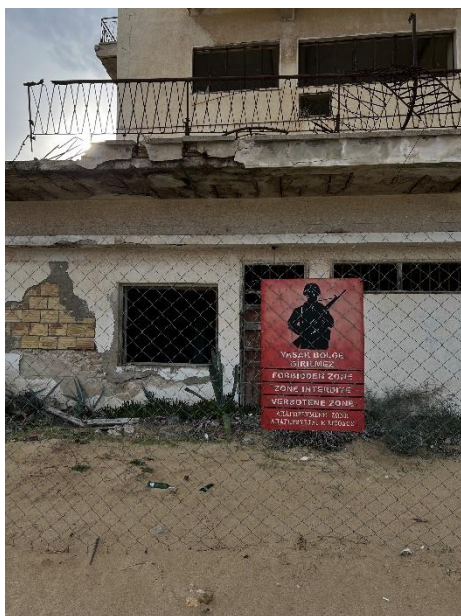
1.3. Τα Γεγονότα του 1974 και η Ακαριαία Εκκένωση της Πόλης

Τα γεγονότα του 1974 αποτελούν την πιο τραυματική τομή στην ιστορία της Αμμοχώστου και σηματοδοτούν μια ακαριαία αστική ρήξη (Bryant, 2010, p. 143). Η έννοια της «ρήξης» είναι εδώ κρίσιμη: δεν επρόκειτο για σταδιακή παρακμή, ούτε για οικονομική κρίση, αλλά για μια στιγμιαία διακοπή του χώρου, του χρόνου και της κοινωνικής ζωής (Faustmann, 2008, p. 233). Η πόλη έμεινε «παγωμένη» στο αποκορύφωμα της ακμής της, με τα σημάδια της καθημερινότητας να υποδηλώνουν τον αιφνίδιο χαρακτήρα της εγκατάλειψης (Papadakis, 2012, p. 117).

1.3.1. Τα γεγονότα του 1974 και η συνθήκη της «περίκλειστης πόλης» (Εκκένωση)

Η δεύτερη φάση της τουρκικής εισβολής, η «Αττίλας II», που ξεκίνησε στις 14 Αυγούστου 1974, οδήγησε τους κατοίκους της σε άτακτη φυγή προς το νότο (Faustmann, 2008, p. 233). Η εκκένωση της πόλης υπήρξε ξαφνική και ολοκληρωτική, με χιλιάδες κατοίκους να εγκαταλείπουν σπίτια και περιουσίες,

θεωρώντας ότι η απουσία τους θα ήταν προσωρινή — μια προσδοκία που δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ (Papadakis, 2012, p. 117). Μετά την κατάληψη της περιοχής, το Βαρώσι περικλείστηκε με συρματοπλέγματα και απαγορεύτηκε πλήρως η πρόσβαση (βλ. Εικόνα 4) (Χασιώτης, 2013, σ. 20). Η περιοχή εντάχθηκε στη λεγόμενη «κλειστή ζώνη» της Αμμοχώστου και παρέμεινε υπό στρατιωτικό έλεγχο για δεκαετίες (Hadjisavvas, 2007, p. 128).

Εικόνα 4: Προειδοποιητική πινακίδα στην περίφραξη της κλειστής ζώνης του Βαρωσίου. (Φωτ. Ν. Ηρακλέους, 2025)

1.4. Η Περίοδος μετά το 1974: Εγκατάλειψη, Απαγόρευση Πρόσβασης και Μεταβολή του Τοπίου

Η απότομη εκκένωση και η στρατιωτική απαγόρευση εισόδου είχαν άμεσες χωρικές και αρχιτεκτονικές επιπτώσεις. Η ξαφνική απουσία ανθρώπινης δραστηριότητας, συντήρησης και φροντίδας οδήγησε σε έναν αστικό χώρο που έμεινε εκτεθειμένος στη φθορά (Till, 2013, p. 208). Τα κτίρια άρχισαν να επηρεάζονται από τις κλιματικές συνθήκες (υγρασία, αλάτι) και τη διάβρωση των υλικών (σαλινίωση).

Με την πάροδο των δεκαετιών, τα κτίρια του Βαρωσιού άρχισαν να καταρρέουν και η βλάστηση να εισέρχεται στο εσωτερικό των δομών (βλ. Εικόνα 5), μεταβάλλοντας το αστικό τοπίο σε μια «αρχαιολογία του πρόσφατου παρελθόντος» (Papadakis, 2012, p. 124). Ο αστικός ιστός μετατράπηκε σε μια Φουκοϊκή Ετεροτοπία (Foucault, 1984, p. 48), έναν χώρο εκτός χώρου, όπου οι κανόνες της κανονικής πόλης δεν ισχύουν. Η πλήρης απαγόρευση πρόσβασης συνέβαλε στη δημιουργία ενός «αόρατου τοπίου» για τους εκτοπισμένους κατοίκους. Αν και δεν είχαν φυσική πρόσβαση, διατηρούσαν έντονη συναισθηματική και μνημονική σχέση (Assmann, 2011, p. 167). Το Βαρώσι, με την υλική του αποσύνθεση, λειτουργεί ως ένα «μνημείο του ανεκπλήρωτου» (Papadakis, 2012, p. 124).

Από το 2019 και εξής, η σταδιακή μονομερής «μερική διάνοιξη» τμημάτων του Βαρωσιού επανέφερε στο προσκήνιο τις διαστάσεις της υλικής αποσύνθεσης (Faustmann, 2021, p. 77).

Εικόνα 5: Σύγχρονη άποψη εγκαταλελειμμένων κτιρίων στο Βαρώσι. Είναι εμφανής η εισβολή της βλάστησης στον αστικό ιστό και η εκτεταμένη διάβρωση των δομικών στοιχείων. (Φωτ. Ν. Ηρακλέους, 2025)

2. Χωρική Μνήμη, Αστικό Τραύμα, Αστικά Όρια και Βάρος

Μετά την ανάλυση της ιστορικής εξέλιξης και της βίαιης αστικής ρήξης του 1974, το παρόν κεφάλαιο συγκροτεί το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας και λειτουργεί ως ερμηνευτικό εργαλείο για την ανάγνωση της Αμμοχώστου και του Βαρωσιού ως αστικού φαινομένου. Κεντρική έννοια της προσέγγισης είναι το βάρος: το βάρος του παρελθόντος, το βάρος της απώλειας και το βάρος του χώρου που παραμένει υλικά παρών αλλά κοινωνικά απών. Η πόλη προσεγγίζεται όχι ως ουδέτερο χωρικό υπόβαθρο, αλλά ως πεδίο όπου η μνήμη εγγράφεται, το τραύμα υλοποιείται και τα όρια παράγουν ειδικά καθεστώτα ζωής και σιωπής.

Η Αμμόχωστος και ειδικά το Βαρώσι συγκροτούν ένα ιδιαίτερο αστικό τοπίο “παγωμένου χρόνου”, όπου η μνήμη δεν λειτουργεί μόνο ως ανάκληση αλλά ως ιστορική και χωρική επιβάρυνση. Η εγκατάλειψη, η περικλείση και η απαγόρευση πρόσβασης μετατρέπουν τον χώρο σε “αρχείο” (Huyssen 2003, σελ. 11), στο οποίο το παρελθόν δεν απομακρύνεται· αντιθέτως, παραμένει παρόν ως αποτύπωμα και ως ανοιχτή πληγή (Trigg, 2012, σ. 145· Μπάδα, 2016, σ. 231). Στο πλαίσιο αυτό, αρχικά αναλύεται η σχέση μνήμης και χώρου, στη συνέχεια εξετάζεται η έννοια του αστικού τραύματος, μέσω της αρχιτεκτονικής του κενού, και, τέλος, προσεγγίζονται τα αστικά όρια και οι νεκρές ζώνες ως μηχανισμοί που καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο το τραύμα “μένει” στον τόπο.

2.1. Μνήμη και Χώρος: η πόλη ως αρχείο

Η έννοια της μνήμης αποτελεί κρίσιμο θεωρητικό εργαλείο για την κατανόηση της πόλης. Η μνήμη δεν περιορίζεται στη νοητική ανάκληση γεγονότων, αλλά συγκροτείται κοινωνικά και πολιτισμικά, αποκτώντας μορφή μέσα από υλικά τεκμήρια, αφηγήσεις και χωρικές πρακτικές. Σε περιπτώσεις αστικής ρήξης, η μνήμη

δεν είναι ουδέτερη· αποκτά βάρος, καθώς συνδέεται με απώλεια, εκτοπισμό και αδυναμία επιστροφής. Έτσι, η πόλη μετατρέπεται σε αρχείο όχι μόνο ιστορικών δεδομένων αλλά και συναισθηματικών και πολιτικών φορτίσεων.

2.1.1. Ατομική, συλλογική και πολιτισμική μνήμη

Η ατομική μνήμη συνδέεται με το βίωμα του υποκειμένου και με την προσωπική του χωρική εμπειρία. Ωστόσο, σε ένα τραυματικό ιστορικό γεγονός, όπως ο εκτοπισμός των κατοίκων της Αμμοχώστου, η ατομική μνήμη δεν λειτουργεί μεμονωμένα: μετατρέπεται σε συλλογική εμπειρία, σε κοινή αφήγηση απώλειας (Halbwachs 1992, σ. 52). Μέσα από αυτή τη διαδικασία, συγκροτείται η συλλογική μνήμη, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο μια κοινότητα θυμάται, αναπαριστά και οργανώνει το παρελθόν της. Η πολιτισμική μνήμη ενισχύει αυτή τη διάσταση, καθώς αφορά στους μηχανισμούς διατήρησης της μνήμης μέσα από υλικό και αρχειακό υπόστρωμα: φωτογραφίες, χάρτες, σχέδια, τεκμήρια, μαρτυρίες και αναπαραστάσεις (Assmann 2011, σ. 38). Στην περίπτωση της Αμμοχώστου, η μνήμη αποκτά χαρακτήρα επιμονής: δεν “περνά”, αλλά μένει ως βάρος ταυτότητας. Η μνήμη γίνεται τρόπος να συνεχίζει να υπάρχει ένας τόπος, ακόμη και όταν δεν είναι προσβάσιμος.

2.1.2. Ο χώρος ως φορέας μνήμης: υλικότητα και ίχνη

Ο χώρος λειτουργεί ως φορέας μνήμης, γιατί διατηρεί ίχνη: την υλικότητα της κατοίκησης, τη δομή του αστικού ιστού, τη μορφολογία των κτιρίων και την πολιτισμική τους σημασία (Nora, 1989, σ. 9). Η πόλη μπορεί να ιδωθεί ως παλίμψηστο — ένα σύνολο ιστορικών στρωμάτων που συνυπάρχουν και επανενεργοποιούνται μέσω του βλέμματος, της αφήγησης και της αναπαράστασης (Huyssen 2003, σ. 13). Σε έναν τόπο όπως το Βαρώσι, το ίχνος έχει ιδιαίτερη ένταση, επειδή διατηρείται χωρίς τη συνέχεια της ζωής. Η απουσία χρήσης δεν αναιρεί την παρουσία της αρχιτεκτονικής· αντιθέτως, την κάνει πιο “βαριά”: η υλικότητα μένει, αλλά ο σκοπός της ακυρώνεται. Έτσι, η μνήμη μετασχηματίζεται σε χωρική επιβάρυνση, σε ένα παρόν που δεν ολοκληρώνεται.

2.1.3. Αστική μνήμη και διακοπή: εγκαταλελειμμένες πόλεις ως “παγωμένα αρχεία”

Η εγκατάλειψη δημιουργεί μια ασυνήθιστη σχέση ανάμεσα στον χρόνο και στον χώρο: ο χρόνος δεν συνεχίζει μέσα από κοινωνική χρήση, αλλά μέσα από φθορά. Οι εγκαταλελειμμένες πόλεις ή οι απαγορευμένες ζώνες λειτουργούν ως “παγωμένα αρχεία” (Trigg 2012, σ. 142), όπου ο αστικός χρόνος σταματά απότομα, αφήνοντας πίσω του τεκμήρια καθημερινότητας (βλ. Εικόνα 6). Σε τέτοιες περιπτώσεις, η μνήμη δεν είναι μόνο ανάμνηση, αλλά απόδειξη. Η πόλη γίνεται τεκμήριο απώλειας και ταυτόχρονα βάρος που δεν μπορεί να αποφορτιστεί, επειδή δεν υπάρχει επίλυση: δεν υπάρχει μετάβαση από το τραύμα στην επανακατοίκηση. Η μνήμη, λοιπόν, γίνεται μόνιμη συνθήκη.

Εικόνα 6: Εσωτερική άποψη εγκαταλελειμμένου κτιρίου στο Βαρώσι. Τα διάσπαρτα αντικείμενα και η κατάρρευση του εξοπλισμού μετατρέπουν τον χώρο σε ένα «παγωμένο αρχείο» της καθημερινότητας που διακόπηκε βίαια το 1974. (Φωτ. Ν. Ηρακλέους, 2025)

2.2. Τραύμα και Αρχιτεκτονικό Κενό: υλικότητα της απουσίας

Το τραύμα δεν αφορά μόνο τους ανθρώπους· αφορά και τον χώρο. Οι πόλεις μετά από πόλεμο, εκτοπισμό ή βίαιο διαχωρισμό συνόρων αποτυπώνουν το τραύμα μέσα από την υλικότητά τους: καταρρεύσεις, εγκατάλειψη, απουσία συντήρησης, απουσία ζωής. Η αρχιτεκτονική σε αυτές τις περιπτώσεις μετατρέπεται σε φορέα βάρους, καθώς διατηρεί στον χρόνο ένα γεγονός που δεν έχει ολοκληρωθεί ιστορικά (Till, 2013, σ. 195).

2.2.1. Η έννοια του αστικού τραύματος

Το αστικό τραύμα μπορεί να οριστεί ως η βίαιη διακοπή της αστικής κανονικότητας: η μετατροπή ενός λειτουργικού τόπου σε χώρο απώλειας. Δεν πρόκειται απλώς για καταστροφή, αλλά για ακύρωση του αστικού συνεχούς. Η πόλη δεν σταματά μόνο να λειτουργεί· σταματά να έχει μέλλον. Η ρήξη δημιουργεί μια νέα μορφή χωρικότητας, όπου το παρόν παραμένει “κολλημένο” σε ένα χρονικό σημείο. Αυτή η συνθήκη παράγει βάρος: βάρος απώλειας, βάρος αναμονής, βάρος μιας ιστορίας που δεν ολοκληρώνεται.

2.2.2. Η αρχιτεκτονική του κενού: απουσία χρήσης, φθορά και σιωπή

Το κενό δεν είναι απλώς έλλειψη ανθρώπων. Είναι μια κατάσταση όπου η αρχιτεκτονική στερείται λειτουργίας και κοινωνικού νοήματος. Κτίρια παραμένουν όρθια, αλλά ταυτόχρονα “αδειάζουν” από ζωή. Η εγκατάλειψη μετατρέπεται σε κύριο χαρακτηριστικό του χώρου. Η φθορά λειτουργεί ως χρονόμετρο του τραύματος: διάβρωση υλικών, σαλινίωση, κατάρρευση τμημάτων, είσοδος βλάστησης (βλ. Εικόνα 7). Η αρχιτεκτονική γίνεται «σιωπηλό τεκμήριο» (Παπαϊωάννου, 2023) και το κενό αποκτά βάρος, επειδή δεν είναι φυσικό· είναι επιβεβλημένο.

Εικόνα 7: Λεπτομέρεια κτιρίου με έντονα σημάδια δομικής διάβρωσης και οξείδωσης του μεταλλικού εξοπλισμού. Η ανεξέλεγκτη βλάστηση στο πρώτο πλάνο υπογραμμίζει την απουσία ανθρώπινης δραστηριότητας και τη μετατροπή του χώρου σε «αρχιτεκτονική του κενού». (Φωτ. Ν. Ηρακλέους, 2025)

2.2.3. Το Βαρώσι ως παράδειγμα: το κτισμένο περιβάλλον ως “αρχείο τραύματος”

Το Βαρώσι αποτελεί εμβληματικό παράδειγμα αστικού τραύματος, επειδή συνδυάζει την ακαριαία διακοπή ζωής με το καθεστώς περικλείσεως. Η περιοχή δεν εγκαταλείφθηκε απλώς· αποκόπηκε, περιφράχθηκε και παρέμεινε κλειστή επί δεκαετίες. Έτσι, το μοντέρνο κτισμένο απόθεμα δεν μπόρεσε να μετασχηματιστεί, αλλά οδηγήθηκε σε αποσύνθεση. Η πόλη μετατρέπεται σε αρχείο τραύματος (Papadakis, 2012, σ. 124) και το κενό αποκτά πολιτικό χαρακτήρα. Το βάρος εδώ είναι διπλό: αφενός η υλική αποσύνθεση ενός ιστορικού/αρχιτεκτονικού κεφαλαίου και αφετέρου η κοινωνική αδυναμία επανασύνδεσης με τον τόπο.

2.3. Νεκρές Ζώνες και Αστικά Όρια: χώρος σιωπής και μετασχηματισμού

Η έννοια της νεκρής ζώνης εισάγει το ζήτημα του ορίου και της πολιτικής παραγωγής του χώρου. Σε αντίθεση με την εγκατάλειψη που μπορεί να προκύψει από οικονομικές ή κοινωνικές διαδικασίες, η νεκρή ζώνη αποτελεί θεσμικό και στρατιωτικό χώρο: χώρο που παράγεται μέσα από απαγορεύσεις και έλεγχο πρόσβασης. Πρόκειται για χώρους όπου το αστικό γίνεσθαι ακυρώνεται οργανωμένα.

2.3.1. Όρια, αποκλεισμός και νεκρές ζώνες: θεωρητική προσέγγιση

Τα αστικά όρια δεν είναι μόνο χωρικές γραμμές. Είναι μηχανισμοί εξουσίας (Λαζαρίδης και Μαραντίδου, 2013, σ. 11) που καθορίζουν κινήσεις, χρήσεις, ιδιοκτησίες και ταυτότητες. Ο αποκλεισμός μετατρέπει τον χώρο σε ετεροτοπία ή «μη-χώρο» (Pullan, 2011, σ. 18): σε μια ζώνη όπου η κανονικότητα παύει να ισχύει και η πόλη δεν επιτρέπεται να λειτουργήσει. Αυτό το καθεστώς παράγει βάρος διαφορετικού τύπου: βάρος σιωπής και ακινησίας. Ο χώρος υπάρχει, αλλά είναι «απών» από τη ζωή της πόλης.

Ωστόσο, τα αστικά όρια σε συγκρουσιακά περιβάλλοντα, όπως αυτό της Κύπρου, δεν πρέπει να νοούνται αποκλειστικά ως κενά ή γραμμές διαχωρισμού, αλλά ως «Περιφερειακοί Κόμβοι» (Peripheral Hubs). Σύμφωνα με τους Πύλα και Φωκαΐδη (2020, σ. 2), η Νεκρή Ζώνη (βλ. Εικόνα 8) αποτελεί έναν χώρο όπου ο συμβατικός εκσυγχρονισμός ανεστάλη βίαια, δίνοντας τη θέση του σε μια εναλλακτική νεωτερικότητα (alternative modernisation). Αυτοί οι κόμβοι, ενώ φέρουν το τραυματικό βάρος της σύγκρουσης, αποτελούν ταυτόχρονα τα μοναδικά πεδία όπου μπορεί να αναζητηθεί ένας νέος σχεδιασμός για την ειρήνη και τη συμφιλίωση, μετατρέποντας την ακινησία του ορίου σε σημείο εκκίνησης για μια μελλοντική αστική συνύπαρξη.

Εικόνα 8: Χάρτης της Αμμοχώστου με σημειωμένα τα αστικά όρια: (1) ιστορικό κέντρο, (2) περικλειστή ζώνη Βαρώσιου, (3) παραλιακό μέτωπο, (4) ξενοδοχείο Golden Sands και (5) «πράσινη γραμμή». (Πύλα και Φωκαΐδης, 2020, 2)

2.3.2. Το Βαρώσι ως νεκρή ζώνη: σιωπηλό τραύμα και παγωμένος χρόνος

Το Βαρώσι συγκροτεί μια νεκρή ζώνη με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά: δεν πρόκειται για πλήρως κατεστραμμένο τόπο, αλλά για τόπο όπου ο αστικός χρόνος σταματά. Η απαγόρευση πρόσβασης δημιουργεί μια κατάσταση όπου η πόλη μετασχηματίζεται μόνο μέσω φθοράς (Hadjisavvas, 2007, p. 130). Το τραύμα εδώ αποκτά χωρική διάρκεια: ο αποκλεισμός διαιωνίζει την απώλεια. Η πόλη γίνεται ένα σιωπηλό τεκμήριο, όπου το βάρος δεν είναι μόνο μνημονικό αλλά και υλικό, καθώς η ίδια η αρχιτεκτονική “κουβαλά” την ιστορία της.

2.3.3. Επανανοηματοδότηση: δυνατότητες μετάβασης και νέα ανάγνωση του τοπίου

Παρότι οι νεκρές ζώνες παράγονται ως χώροι ακινησίας, δεν είναι στατικές ως προς το νόημά τους. Η μνήμη, οι αφηγήσεις, οι πολιτικές αποφάσεις και οι πρακτικές αναπαράστασης μπορούν να μετασχηματίσουν τη σημασία τους (Fuller, 2018, p. 45). Η επανανοηματοδότηση αφορά στην ικανότητα της κοινωνίας να επανεγγράψει τον τόπο: είτε ως μνημείο/τεκμήριο, είτε ως πεδίο πιθανής μετάβασης. Στο σημείο αυτό, η αρχιτεκτονική καλείται να διαχειριστεί όχι μόνο υλικό απόθεμα αλλά και βάρος: το βάρος της ιστορίας, το βάρος της μνήμης, το βάρος της απώλειας. Η περίπτωση του

Βαρωσιού αναδεικνύει ότι η αστική αποκατάσταση δεν είναι μόνο τεχνικό ζήτημα, αλλά διαδικασία διαχείρισης τραύματος και ταυτότητας.

2.4. Η Έννοια του «Βάρους» ως Ερμηνευτικό Εργαλείο

Η εισαγωγή της έννοιας του «βάρους» στην παρούσα έρευνα αποτελεί μια προσπάθεια να περιγραφεί η ιδιαίτερη κατάσταση στην οποία βρίσκεται το Βαρώσι, πέρα από τους συμβατικούς όρους της εγκατάλειψης. Το βάρος εδώ ορίζεται ως μια πολυδιάστατη δύναμη που ασκείται πάνω στον αστικό ιστό, μετατρέποντας την αρχιτεκτονική από ένα λειτουργικό σύστημα σε ένα «επιβαρυνόμενο αντικείμενο». Δεν αφορά μόνο τη βαρύτητα των υλικών, αλλά μια συνολική συνθήκη όπου η ιστορία, η φθορά και η πολιτική ακινησία συναντώνται. Στις υποενότητες που ακολουθούν, το βάρος αναλύεται στις επιμέρους πτυχές του—ιστορική, υλική και τοπιακή—προκειμένου να αναδειχθεί ως το κεντρικό στοιχείο που καθορίζει την υλικότητα του τραύματος στην περίκλειστη πόλη.

2.4.1. Ιστορικό και Συμβολικό Βάρος

Το ιστορικό βάρος στο Βαρώσι προκύπτει από την βίαιη αναστολή της γραμμικής εξέλιξης της πόλης. Σε αντίθεση με τις ζωντανές πόλεις, όπου το παρελθόν αφομοιώνεται στο παρόν μέσω της συνεχούς χρήσης, στο Βαρώσι η ιστορία έχει «παγώσει» και συσσωρευτεί με τρόπο που ασκεί πίεση στον αστικό ιστό. Αυτό το βάρος είναι συμβολικό, καθώς κάθε κτίριο παύει να εκπροσωπεί την αρχιτεκτονική του τυπολογία και μετατρέπεται σε ένα μνημείο της απώλειας. Η πόλη δεν φέρει μόνο το δικό της παρελθόν, αλλά και το βάρος της απουσίας των κατοίκων της, οι οποίοι παραμένουν συνδεδεμένοι με τον χώρο μέσα από μια «τραυματική μνήμη» (βλ. Μπάδα, 2016, σ. 231)

Όπως επισημαίνει ο Aldo Rossi (1982), η πόλη αποτελεί το δοχείο της συλλογικής μνήμης των ανθρώπων της. Στην περίπτωση του Βαρωσιού, αυτή η μνήμη μετατρέπεται σε φορτίο, καθώς η υλικότητα των κτιρίων υπενθυμίζει διαρκώς μια ημιτελή ιστορική διαδικασία. Το σύμβολο της «κοσμοπολίτικης Αμμοχώστου» έρχεται σε σύγκρουση με την εικόνα της αποσύνθεσης, δημιουργώντας ένα ψυχολογικό και συμβολικό βάρος που εγκλωβίζει την πόλη σε μια κατάσταση μόνιμης εκκρεμότητας. Η αρχιτεκτονική εδώ δεν προσφέρει πλέον προστασία ή στέγαση, αλλά λειτουργεί ως ένας «βαρύς» μάρτυρας μιας εποχής που χάθηκε ακαριαία, καθιστώντας τον χώρο έναν «ετερότοπο» όπου ο χρόνος έχει συσσωρευτεί χωρίς να εκτονώνεται (Foucault, 1986).

2.4.2. Δομικό και Υλικό Βάρος

Πέρα από τις συμβολικές του προεκτάσεις, το «βάρος» στο Βαρώσι αποκτά μια απόλυτα υλική και δομική διάσταση. Η παρατεταμένη εγκατάλειψη για πάνω από τέσσερις δεκαετίες έχει μεταβάλει τη φυσική κατάσταση των κτιρίων, μετατρέποντας το δομημένο περιβάλλον σε ένα πεδίο συσσώρευσης υλικών φορτίων. Το δομικό βάρος στην περίπτωση αυτή δεν αφορά μόνο τα αρχικά στατικά φορτία, αλλά το πρόσθετο «φορτίο της φθοράς»: την υγρασία που εισχωρεί στον φέροντα οργανισμό,

τη διάβρωση του οπλισμού (σκουριά) που διογκώνει το σκυρόδεμα και τη σταδιακή αποσάθρωση των υλικών (βλ. Εικόνα 9).

Εικόνα 9: Λεπτομέρεια διάβρωσης σε πολυώροφο κτίριο του παραλιακού μετώπου. Η οξείδωση του οπλισμού και η αποσάθρωση του σκυροδέματος μετατρέπουν το κτίριο σε ένα «επιβαρυνόμενο σώμα», όπου η υλική φθορά οπτικοποιεί την παύση του χρόνου. (Φωτ. Ν. Ηρακλέους, 2025)

Η υλικότητα του τραύματος εδώ γίνεται αντιληπτή μέσω της «βαρύτητας της σκόνης» και της ανεξέλεγκτης εισβολής της φύσης. Όπως σημειώνει ο Dylan Trigg (2009), το ερείπιο δεν είναι ένας νεκρός χώρος, αλλά ένας χώρος σε μια διαδικασία «αρνητικής κατασκευής». Στο Βαρώσι, το βάρος της σκόνης, των πεσμένων σοβάδων και της βλάστησης που «πνίγει» τα κτίρια, δημιουργεί μια νέα, άναρχη υλικότητα. Το κτίριο παύει να είναι ένα ελαφρύ, τουριστικό οικοδόμημα του μοντερνισμού και γίνεται ένα βαρύ, δυσκίνητο σώμα που καταρρέει κάτω από την ίδια του την εγκατάλειψη. Αυτή η φυσική κόπωση των υλικών αντανακλά την ιστορική κόπωση της ίδιας της πόλης, όπου το βάρος της μη-συντήρησης καθιστά την οποιαδήποτε μελλοντική επέμβαση μια σύνθετη τεχνική και ηθική πρόκληση (Till, 2013).

2.4.3. Το Επιβαρυνμένο Τοπίο

Η έννοια του βάρους κορυφώνεται στην ανάλυση του Βαρωσιού ως ένα «επιβαρυνμένο τοπίο» (burdened landscape). Σύμφωνα με τον Πατσαβό (2018, σσ. 365-371), το τοπίο της Αμμοχώστου δεν είναι απλώς ένας γεωγραφικός χώρος, αλλά ένα πεδίο όπου συγκρούονται πολιτικές αφηγήσεις, τραυματικές μνήμες και η υλική πραγματικότητα της σύγκρουσης. Το βάρος εδώ μετατοπίζεται από το κτίριο στο ευρύτερο περιβάλλον: το τοπίο «φορτίζεται» από την αδυναμία διαχείρισης του παρελθόντος και την πολιτική ακινησία που επικρατεί στην περικλειστική πόλη.

Στο Βαρώσι, το τοπίο είναι «επιβαρυνμένο» γιατί κάθε υλική μεταβολή—από την ανάπτυξη ενός δέντρου μέσα σε ένα σαλόνι μέχρι την κατάρρευση ενός εξώστη—φέρει ένα δυσανάλογο πολιτικό βάρος. Η αρχιτεκτονική παύει να είναι μια αυτόνομη δημιουργία και μετατρέπεται σε όργανο μιας «παγωμένης» σύγκρουσης (βλ. Εικόνα 10). Η υλικότητα του τοπίου, γεμάτη από τα ερείπια του μοντερνισμού, λειτουργεί ως

μια διαρκής υπενθύμιση του τραύματος, καθιστώντας το έδαφος της πόλης ηθικά και συμβολικά «βαρύ». Η *reintegration* (επανένταξη) της πόλης, επομένως, δεν απαιτεί μόνο τεχνικές λύσεις, αλλά μια διαδικασία «αποφόρτισης» αυτού του τοπίου από τα στρώματα των ιστορικών και πολιτικών βαρών που το κρατούν δέσμιο της φθοράς.

Εικόνα 10: Το υποκατάστημα της Τράπεζας Κύπρου στο Βαρώσι ως ίχνος της υλικότητας της απουσίας. Τα σπασμένα κρύσταλλα και η σιωπή του εσωτερικού χώρου μαρτυρούν την απότομη διακοπή της αστικής ζωής και τη μετατροπή του λειτουργικού χώρου σε ένα κενό κέλυφος μνήμης. (Φωτ. Ν. Ηρακλέους, 2025)

3. Ανασκόπηση Υπαρχουσών Προσεγγίσεων

Η προηγούμενη ενότητα ανέδειξε το Βαρώσι όχι απλώς ως έναν εγκαταλελειμμένο αστικό χώρο, αλλά ως ένα σύνθετο πεδίο όπου η μνήμη, το τραύμα και η υλικότητα συνυπάρχουν και αποτυπώνονται στο δομημένο περιβάλλον. Η έννοια του «βάρους», όπως αναπτύχθηκε, προσφέρει ένα ερμηνευτικό πλαίσιο, που επιτρέπει την κατανόηση της πόλης πέρα από τη λογική της απουσίας ή του κενού, αναδεικνύοντας τη συσσώρευση εμπειριών και ιστορικών εγγραφών στον χώρο.

Με βάση αυτή τη θεωρητική τοποθέτηση, καθίσταται αναγκαία η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο το Βαρώσι έχει προσεγγιστεί στη σύγχρονη βιβλιογραφία. Η παρούσα ενότητα εξετάζει και αναλύει υφιστάμενες ερευνητικές και διπλωματικές εργασίες, με στόχο τον εντοπισμό των βασικών αξόνων προσέγγισης, καθώς και των θεωρητικών και μεθοδολογικών κενών που αναδύονται.

3.1. Παρουσίαση και Κριτική Ανάλυση της Βιβλιογραφίας

Η παρούσα ενότητα εξετάζει τις βασικές κατηγορίες υπάρχουσων προσεγγίσεων που έχουν αναπτυχθεί γύρω από την Αμμόχωστο και ειδικότερα το Βαρώσι. Μετά την ανάπτυξη του θεωρητικού πλαισίου του «Βάρους», η κριτική ανάλυση των επιλεγμένων εργασιών στοχεύει στην ανάδειξη των κυρίαρχων τρόπων ανάγνωσης της πόλης. Η ανασκόπηση αυτή δεν αποτελεί μια απλή παράθεση πηγών, αλλά μια

διερεύνηση του κατά πόσο η υπάρχουσα βιβλιογραφία αναγνωρίζει την υλικότητα του τραύματος ως ενεργό στοιχείο του αστικού ιστού ή αν περιορίζεται σε μια αποσπασματική αντιμετώπιση του χώρου και της μνήμης.

3.1.1 Ιστορικές και πολιτικές προσεγγίσεις για την Αμμόχωστο

Η πλειονότητα των ερευνητικών εργασιών, κυρίως από τα πεδία των Πολιτικών Επιστημών και της Κοινωνιολογίας, προσεγγίζει την Αμμόχωστο ως ένα καίριο σύμβολο του Κυπριακού ζητήματος. Μελέτες όπως αυτή του Papadakis (2012, σ. 115), καθώς και ερευνητικές πρωτοβουλίες όπως το πρόγραμμα «Hands-on Famagusta» (2014), επικεντρώνονται στη μνήμη των εκτοπισμένων κατοίκων, στη διαχείριση της απώλειας και στη σημασία της πόλης ως πεδίου πολιτικής διαπραγμάτευσης. Οι προσεγγίσεις αυτές αναδεικνύουν τη σημασία της συλλογικής μνήμης και της ταυτότητας, δίνοντας έμφαση στις αφηγήσεις των κατοίκων και στη συμβολική διάσταση της απώλειας.

Κριτική Ανάλυση: Παρά τη σημασία τους, οι προσεγγίσεις αυτές τείνουν να επικεντρώνονται κυρίως στη συμβολική και πολιτική διάσταση της πόλης, παραμερίζοντας τη χωρική και υλική της υπόσταση. Το δομημένο περιβάλλον αντιμετωπίζεται συχνά ως ένα ουδέτερο φόντο των ιστορικών εξελίξεων. Με αυτόν τον τρόπο, υποβαθμίζεται το «υλικό βάρος» του τραύματος, καθώς η φθορά των κτιρίων και η ακαμψία του ορίου δεν αναλύονται ως ενεργοί φορείς μνήμης, αλλά ως παθητικά αποτελέσματα της πολιτικής αδράνειας.

3.1.2 Χωρικές και αρχιτεκτονικές προσεγγίσεις του Βαρωσιού

Στον χώρο της αρχιτεκτονικής, ιδιαίτερα σε διπλωματικές εργασίες ελληνικών πανεπιστημίων, το Βαρώσι προσεγγίζεται μέσα από τη μορφολογία και τη χωρική του οργάνωση. Ενδεικτική είναι η εργασία της Δράκου (2020, σ. 45) στο ΕΜΠ, η οποία εξετάζει τη δομή της πόλης μέσα από την έννοια των «αστικών νησίδων» και της γεωμετρίας του ορίου. Παράλληλα, πλήθος διπλωματικών εργασιών εστιάζει στην ανάλυση της μοντέρνας αρχιτεκτονικής του Βαρωσιού, αντιμετωπίζοντας την πόλη ως ένα ιδιαίτερο παράδειγμα αστικού κελύφους που έχει παγώσει στον χρόνο. Η προσέγγιση αυτή συνδέεται με ευρύτερες θεωρητικές αντιλήψεις για την πόλη ως μορφολογικό και τυπολογικό σύστημα, όπως διατυπώνονται στο έργο του Rossi (1966, σ. 21).

Σύγχρονες μελέτες (βλ. Πατσαβός, 2018, σ. 365· Πύλα, 2018, σ. 415) μετατοπίζουν το ενδιαφέρον από την απλή αρχιτεκτονική καταγραφή στην ανάλυση του Βαρωσιού ως πεδίου «μεταποικιοκρατικού εκσυγχρονισμού», αναδεικνύοντας τη σημασία της αρχιτεκτονικής στη διαδικασία συμφιλίωσης και ειρήνευσης. Οι μελέτες αυτές συμβάλλουν σημαντικά στην κατανόηση της μορφής, της τυπολογίας και της υλικότητας της πόλης, αναγνωρίζοντας ότι το αρχιτεκτονικό απόθεμα φέρει ένα σύνθετο παρελθόν που συνδυάζει τον κοσμοπολιτισμό με τις τραυματικές ιστορίες της σύγκρουσης.

Κριτική Ανάλυση: Ωστόσο, οι προσεγγίσεις αυτές αντιμετωπίζουν συχνά το Βαρώσι ως ένα στατικό αντικείμενο μελέτης, δίνοντας έμφαση στη γεωμετρία και τη μορφή, χωρίς να εμβαθύνουν στη βιωματική και συναισθηματική διάσταση του χώρου. Η

φθορά και η εγκατάλειψη καταγράφονται κυρίως ως μορφολογικά φαινόμενα, παραβλέποντας το «ιστορικό και συμβολικό βάρος» που φέρει η υλικότητά τους. Με αυτόν τον τρόπο, η αρχιτεκτονική ανάλυση αποσυνδέεται από τις «σκοτεινές ιστορίες» (dark histories) που είναι εγγεγραμμένες στην ίδια την ύλη των κτιρίων, αποτυγχάνοντας να ερμηνεύσει πώς το κτισμένο περιβάλλον μετατρέπεται από λειτουργικό σύστημα σε ένα «επιβαρυνόμενο» τεκμήριο τραύματος.

3.1.3. Προσεγγίσεις μνήμης, τραύματος και εγκαταλελειμμένων πόλεων

Πιο πρόσφατες ερευνητικές εργασίες εισάγουν θεωρητικά εργαλεία από τη φαινομενολογία και τις πολιτισμικές σπουδές, εστιάζοντας σε έννοιες όπως το «Ανοίκειο» και το «Αστικό Πένθος». Επηρεασμένες από θεωρητικούς όπως ο Trigg (2012, σ. 88), οι προσεγγίσεις αυτές εξετάζουν τη σχέση μεταξύ ερειπίου, φύσης και μνήμης, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο ο εγκαταλελειμμένος χώρος επηρεάζει την ανθρώπινη εμπειρία. Οι εργασίες αυτές πλησιάζουν περισσότερο σε μια βιωματική κατανόηση του χώρου, αναγνωρίζοντας τη σημασία της ατμόσφαιρας και της μνήμης.

Κριτική Ανάλυση: Παρά τη θεωρητική τους συμβολή, παρατηρείται ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η εγκατάλειψη αισθητικοποιείται, απομακρυνόμενη από την υλική και ιστορική της διάσταση. Αν και αναγνωρίζεται η ατμόσφαιρα του τραύματος, αυτή συχνά δεν συνδέεται με τη χρονική διάρκεια της εγκατάλειψης και τη σταδιακή «συσσώρευση του υλικού βάρους» (όπως η διάβρωση και η στατική κόπωση). Ως αποτέλεσμα, το τραύμα αντιμετωπίζεται περισσότερο ως μια φαινομενολογική εμπειρία του «τώρα» και λιγότερο ως μια εξελικτική διαδικασία όπου η φθορά λειτουργεί ως «χρονόμετρο» μιας ιστορίας που δεν ολοκληρώνεται.

3.2. Εντοπισμός του Ερευνητικού Κενού

Με βάση την παραπάνω ανάλυση, καθίσταται δυνατός ο εντοπισμός των βασικών θεωρητικών και μεθοδολογικών κενών στη σχετική βιβλιογραφία. Η ενότητα αυτή εστιάζει στους περιορισμούς των υφιστάμενων προσεγγίσεων και αναδεικνύει τα σημεία που παραμένουν ανεπαρκώς διερευνημένα. Παρατηρείται ότι, ενώ το Βαρώσι έχει μελετηθεί εκτενώς ως πολιτικό σύμβολο ή ως μορφολογικό παράδειγμα, απουσιάζει μια ολιστική θεώρηση που να συνδέει την υλικότητα της φθοράς με τη βιωματική πίεση του χρόνου. Το κενό αυτό εντοπίζεται κυρίως στην αδυναμία των υπάρχουσών μελετών να ερμηνεύσουν την πόλη ως ένα δυναμικό «επιβαρυνόμενο τοπίο», όπου το τραύμα δεν είναι απλώς μια ανάμνηση, αλλά ένα υλικό βάρος που μετασχηματίζει τον αστικό χώρο.

3.2.1. Περιορισμοί της υπάρχουσας βιβλιογραφίας

Η ανάλυση της βιβλιογραφίας καταδεικνύει έναν σαφή κατακερματισμό στις προσεγγίσεις του Βαρώσιου. Οι ιστορικές και πολιτικές μελέτες επικεντρώνονται στη συμβολική και κοινωνική διάσταση, ενώ οι αρχιτεκτονικές αναλύσεις δίνουν έμφαση στη μορφή και την υλικότητα ως στατικά στοιχεία. Παράλληλα, οι φαινομενολογικές προσεγγίσεις αναδεικνύουν τη σημασία της μνήμης, χωρίς όμως να τη συνδέουν συστηματικά με τις υλικές παραμέτρους του χώρου. Ως αποτέλεσμα, απουσιάζει μια ολιστική προσέγγιση που να ερμηνεύει το Βαρώσι ως ένα ενιαίο φαινόμενο, όπου η ιστορία, η πολιτική και η υλικότητα συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν. Αυτή η

έλλειψη συνεκτικού πλαισίου καθιστά αναγκαία την εισαγωγή μιας νέας ερμηνευτικής κατηγορίας, η οποία να μπορεί να συμπεριλάβει όλες τις παραπάνω δυνάμεις υπό το πρίσμα της «επιβάρυνσης» του αστικού τοπίου.

3.2.2. Η απουσία της έννοιας του “βάρους”

Ένα βασικό θεωρητικό κενό εντοπίζεται στη μη συστηματική χρήση της έννοιας του «βάρους» ως εργαλείου ανάλυσης. Όπως φάνηκε από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, η εγκατάλειψη περιγράφεται κυρίως μέσα από έννοιες όπως το «κενό», η «σιωπή» και η «απουσία», οι οποίες υποδηλώνουν μια παθητική κατάσταση έλλειψης. Ωστόσο, μια τέτοια προσέγγιση δεν επαρκεί για την κατανόηση της σύνθετης εμπειρίας του Βαρωσιού. Ο χώρος δεν βιώνεται ως άδειος, αλλά ως υπερ-πλήρης και φορτισμένος — ως ένα πεδίο όπου η μνήμη, η ιστορία και η φθορά συσσωρεύονται και ασκούν πίεση στον αστικό ιστό. Η αδυναμία της βιβλιογραφίας να αναπτύξει αυτή τη διάσταση περιορίζει την κατανόηση της πόλης ως ενός ενεργού αρχείου, καθιστώντας απαραίτητη τη θεωρητική προσέγγιση που αναπτύχθηκε στην παρούσα εργασία (βλ. Ενότητα 2), η οποία μετατοπίζει το ενδιαφέρον από την «απουσία» στη «συσσώρευση».

3.3. Συμβολή της Παρούσας Έρευνας

Σε συνέχεια των ερευνητικών κενών που εντοπίστηκαν, η παρούσα ενότητα παρουσιάζει τη συμβολή της συγκεκριμένης έρευνας στην κατανόηση της περικλειστης πόλης. Η συμβολή αυτή έγκειται στην πρόταση ενός νέου θεωρητικού και εννοιολογικού πλαισίου, το οποίο ενοποιεί τη χωρική ανάλυση με τη βιωματική μνήμη και την πολιτική διάσταση. Αντίθετα με τον κατακερματισμό που παρατηρήθηκε στη βιβλιογραφία, η παρούσα εργασία προτείνει μια ολιστική ανάγνωση του Βαρωσιού, τοποθετώντας την έννοια του «Βάρους» στην καρδιά της αρχιτεκτονικής ερμηνείας και μελλοντικής διαχείρισης του τραύματος.

3.3.1. Το Βαρώσι ως χωρικό αρχείο τραύματος

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να γεφυρώσει τα παραπάνω κενά, προτείνοντας την ανάγνωση του Βαρωσιού ως «χωρικού αρχείου τραύματος». Σε αυτή την οπτική, το δομημένο περιβάλλον δεν αποτελεί απλώς ένα παθητικό κατάλοιπο του παρελθόντος, αλλά έναν ενεργό φορέα ιστορικών εγγραφών. Η φθορά των υλικών —όπως η διάβρωση, η κατάρρευση και η εισβολή της φύσης— δεν αντιμετωπίζεται ως απουσία ζωής, αλλά ερμηνεύεται ως η υλική έκφραση και το συσσωρευμένο αποτύπωμα του τραύματος στον χώρο. Έτσι, το παρελθόν δεν απουσιάζει, αλλά παραμένει παρόν και «ορατό» μέσα από τη συνεχή, υλική μεταβολή του αστικού τοπίου.

3.3.2. Η έννοια του “βάρους” ως ερμηνευτικό εργαλείο

Κεντρική συμβολή της έρευνας αποτελεί η εισαγωγή της έννοιας του «βάρους» ως βασικού ερμηνευτικού άξονα. Η έννοια αυτή λειτουργεί ως το ενοποιητικό στοιχείο που επιτρέπει μια σύνθετη κατανόηση του χώρου, συνδέοντας τη μνήμη, την απουσία και την υλικότητα. Το «βάρος» αναλύεται σε τρεις διαστάσεις, καθεμία από τις οποίες απαντά στους περιορισμούς που εντοπίστηκαν στη βιβλιογραφία:

- Βάρος Μνήμης: Η συσσώρευση ιστορικών και βιωματικών εγγραφών στον χώρο, που αντιμετωπίζει τη μνήμη όχι ως αφαίρεση, αλλά ως φορτίο ταυτότητας.
- Βάρος Κενού: Η υλική και χωρική επίδραση της εγκατάλειψης (βλ. Till, 2013), όπου το κενό δεν είναι έλλειψη, αλλά μια ενεργή κατάσταση φθοράς που «βαραίνει» το κτίριο.
- Βάρος Ορίου: Η συνθήκη εγκλωβισμού της Νεκρής Ζώνης, η οποία ασκεί χωρική πίεση και αναστέλλει τη φυσιολογική εξέλιξη της πόλης.

Μέσα από αυτή την προσέγγιση, το Βαρώσι επανανοηματοδοτείται όχι ως παθητικό κατάλοιπο, αλλά ως ένα δυναμικό πεδίο όπου το παρελθόν, το παρόν και η υλικότητα συνυπάρχουν, θέτοντας τις βάσεις για τον μελλοντικό σχεδιασμό που ακολουθεί.

4. Μελλοντικές Προσεγγίσεις για το Βαρώσι

Με βάση την ανάλυση της υλικότητας, του τραύματος και των ορίων που παρουσιάστηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, το παρόν κεφάλαιο εξετάζει τις πιθανές μελλοντικές προσεγγίσεις για το Βαρώσι. Η πόλη δεν αποτελεί ένα κενό υπόστρωμα για νέα δόμηση, αλλά ένα τοπίο επιβαρυνμένο από συσσωρευμένη μνήμη, υλική αποσύνθεση και χωρική ακινησία. Η επανένταξη του Βαρωσιού στον αστικό ιστό της Κύπρου απαιτεί έναν σχεδιασμό που να ισορροπεί ανάμεσα στην ανάγκη για λειτουργική ανάκτηση της πόλης και στη διατήρηση της υλικότητας του τραύματος ως αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητάς της.

4.1. Σενάρια Επανένταξης του Βαρωσιού: Αρχιτεκτονικές Προτάσεις

Η αρχιτεκτονική επανένταξη του Βαρωσιού υπερβαίνει την απλή οικοδομική δραστηριότητα και απαιτεί τη συστηματική διαχείριση της υλικής κληρονομιάς του τραύματος. Σύμφωνα με μελέτες για τη διαχείριση περιοχών με συγκρουσιακό παρελθόν (Stone, 2020, p. 42), η πόλη μπορεί να μετασχηματιστεί σε ένα πεδίο ανάδειξης της συλλογικής μνήμης, όπου η αρχιτεκτονική δεν θα αποσιωπά, αλλά θα ενσωματώνει το τραυματικό της παρελθόν.

Οι προτάσεις επανένταξης οφείλουν να αναγνωρίσουν την υλικότητα της φθοράς ως ένα νέο στρώμα ιστορίας, το οποίο πλέον αποτελεί δομικό στοιχείο της ταυτότητας του Βαρωσιού. Αντί για μια λογική *tabula rasa* που θα επέβαλλε τη λήθη, προτείνεται η διατήρηση των «αστικών γεγονότων» (*urban facts*), όπως αυτά ορίζονται από τον Rossi (1982, p. 57). Τα κτίρια-τεκμήρια αντιμετωπίζονται ως φορείς του ιστορικού βάρους και εντάσσονται σε ένα νέο δίκτυο χρήσεων, το οποίο αναγνωρίζει και αναδεικνύει τη χρονική ρήξη της πόλης αντί να την εξαλείφει.

4.2. Η Πρόταση Fuller και η Διαχείριση της Μνήμης και του «Βάρους» στον Μελλοντικό Σχεδιασμό

Η πρόταση για το «World Man Center» του Buckminster Fuller, όπως αναλύεται από την Hetzler (1984, p.p 100-101), αποτελεί το κεντρικό θεωρητικό πλαίσιο για την προσέγγιση της επανένταξης του Βαρωσιού. Στο πλαίσιο αυτό, η επιστροφή στην πόλη δεν νοείται ως μια απλή νοσταλγική αποκατάσταση της πρότερης κατάστασης,

αλλά ως μια δυναμική διαδικασία αστικής ανθεκτικότητας. Προτείνεται ένας σχεδιασμός που ενσωματώνει τη συλλογική μνήμη μέσα από τη δημιουργία νέων υποδομών, οι οποίες αναγνωρίζουν τη χρονική ρήξη και διαχειρίζονται το συσσωρευμένο βάρος της εγκατάλειψης ως ένα νέο στρώμα αστικής εξέλιξης.

4.2.1. Η Μνήμη ως Εργαλείο Αστικής Ανθεκτικότητας

Στο πλαίσιο της προσέγγισης για το World Man Center που αναλύει η Hetzler (1984, p.p 100-101), η επανένταξη οφείλει να ενσωματώνει τα υλικά ίχνη της σύγκρουσης και της εγκατάλειψης. Η διατήρηση κτιρίων, υποδομών και υλικών που φέρουν ιστορικό φορτίο δεν αποτελεί εμπόδιο στην ανάπτυξη, αλλά συνιστά κρίσιμη συνθήκη για τη διαχείριση της χρονικής διακοπής που προκάλεσε η πολιτική περίκλειση (Patsavos et al., 2021, p. 8). Μέσα από αυτή τη σκοπιά, η μνήμη μετατρέπεται από παθητικό κατάλοιπο σε ενεργό εργαλείο σχεδιασμού, το οποίο ενισχύει την ταυτότητα της πόλης και καθιστά το «Βάρος» της ιστορίας δομικό στοιχείο της μελλοντικής της ανθεκτικότητας.

4.2.2. Οι Τρεις Διαστάσεις του «Βάρους» στην Πρόταση Επανένταξης

Η παρούσα έρευνα εξειδικεύει το πλαίσιο της «Ανθεκτικής Πόλης» προτείνοντας τη διαχείριση της επανένταξης μέσα από τους τρεις κεντρικούς άξονες του «Βάρους»:

- **Βάρος Μνήμης:** Η ανάδειξη των ιστορικών στρωμάτων που συσσωρεύτηκαν στον χώρο κατά την περίοδο της ακινησίας. Η μνήμη λειτουργεί ως ένα «υλικό αρχείο» που αποτρέπει τη λήθη και ενισχύει την τοπική ταυτότητα (Χατζηχρίστου, 2018, σ. 439).
- **Βάρος Κενού:** Η αρχιτεκτονική αντιμετώπιση της υλικής φθοράς και της απουσίας χρήσης ως αυθεντικά τεκμήρια της ιστορίας των κτιρίων (Till, 2013, p. 198). Η φθορά δεν θεωρείται απώλεια, αλλά μια διαδικασία «αρνητικής κατασκευής» που ενσωματώνεται στον νέο σχεδιασμό (Trigg, 2009, p. 87).
- **Βάρος Ορίου:** Ο μετασχηματισμός της Νεκρής Ζώνης από στρατιωτικό φραγμό σε έναν «πορώδη» χώρο και έναν «περιφερειακό κόμβο» (peripheral hub) αστικών δραστηριοτήτων και κοινωνικών ροών (Χατζηχρίστου, 2018, σ. 439)

Μέσα από αυτή τη σύνθεση, η αρχιτεκτονική μετατρέπεται από τεχνική πρακτική σε ενεργό μέσο διαχείρισης του αστικού τραύματος. Η πρόταση για το μέλλον του Βαρωσιού δεν επιδιώκει τη διαγραφή του παρελθόντος, αλλά την ενεργή μετατροπή του «Βάρους» σε δομικό στοιχείο αστικής ανθεκτικότητας.

4.3. Συμπεράσματα για το Μέλλον του Βαρωσιού

Η μελλοντική αρχιτεκτονική διαχείριση του Βαρωσιού, όπως προκύπτει από την παρούσα έρευνα, οφείλει να αναγνωρίσει ότι:

1. Η πόλη δεν αποτελεί ένα κενό υπόστρωμα· η υλικότητα του τραύματος έχει πλέον ενσωματωθεί στον αστικό ιστό, αποτελώντας τη νέα, υβριδική «φύση» του τοπίου.

2. Η αρχιτεκτονική πράξη οφείλει να αναδεικνύει τις «σιωπηλές ιστορίες» και τα υλικά ίχνη της φθοράς των κτιρίων, αποφεύγοντας τη λογική της εξάλειψης μέσω νέων κατασκευών.
3. Η Νεκρή Ζώνη πρέπει να μετασχηματιστεί από γραμμικό όριο αποκλεισμού σε έναν «περιφερειακό κόμβο» (peripheral hub). Ο κόμβος αυτός θα λειτουργεί ως πεδίο συνάντησης των κοινοτήτων, βασισμένο στον σεβασμό προς το τραυματισμένο τοπίο και την κοινή ιστορική εμπειρία.

Σε τελική ανάλυση, η διαχείριση του «Βάρους» θα καθορίσει αν το Βαρώσι θα παραμείνει ένα στατικό αρχείο εγκατάλειψης ή αν θα εξελιχθεί σε ένα δυναμικό τοπίο αστικής ανθεκτικότητας, ικανό να φιλοξενήσει τη ζωή χωρίς να διαγράψει το τραύμα. Η έννοια του «Βάρους» προσφέρει ένα εναλλακτικό ερμηνευτικό και σχεδιαστικό πλαίσιο, το οποίο δεν επιδιώκει τη λήθη, αλλά την ενεργή ενσωμάτωση του παρελθόντος στο μέλλον. Μέσα από αυτή τη σκοπιά, το Βαρώσι μπορεί να αποτελέσει ένα διεθνές πρότυπο για τον σχεδιασμό πόλεων που καλούνται να διαχειριστούν βαθιά ιστορικά και κοινωνικά φορτία.

Βιβλιογραφία

- Ανδρέου, Π., 2021. *Αμμόχωστος: Πέρα από τη Λογική. Κρίσιμες Τομές στο Χώρο και την Αρχιτεκτονική*. Ερευνητική Εργασία. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Δεμίρη, Κ., Κωνσταντινίδου, Ε. και Μικράκης, Μ., 2017. «Σχεδιάζοντας τη μνήμη της πόλης: Από τη συνύπαρξη στη συμβίωση». Ανακοίνωση στην Ημερίδα: *Η αρχιτεκτονική και το ζήτημα της ένταξης*. Ε.Ι.Α., Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα, Οκτώβριος 2017
- Δράκου, Γ.Μ., 2020. *Islands of Urbanities: the case of Varosha*. Διπλωματική Εργασία. Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
- Λαζαρίδης, Γ.-Π. και Μαραντίδου, Α., 2013. *Η δημιουργική δυναμική της ΜΝΗΜΗΣ*. Ερευνητική Διπλωματική Εργασία. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
- Μέσσιου, Ε., 2006. *Αναβίωση εγκαταλελειμμένων πόλεων. Η περίπτωση της Αμμοχώστου*. Διπλωματική Εργασία. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θράκης, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης
- Μπάδα, Κ., 2016. Σιωπές και μνήμες της πόλης των Ιωαννίνων στη δεκαετία του 1940. Στο: Ρ. Βαν Μπούσχοτεν, Τ. Βερβενιώτη, Δ. Λαμπροπούλου, Μ. Μούλιου και Π. Χαντζαρούλα, επιμ. *Η μνήμη αφηγείται την πόλη: Προφορική ιστορία και μνήμη του αστικού χώρου*. Αθήνα: Πλέθρον, σσ. 229-247
- Παπαϊωάννου, Τ., 2023. Η μνήμη της πόλης. *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 3 Απριλίου
- Πατσαβός, Ν., 2018. Η Αρχιτεκτονική της Πόλεως Κύπρου. Στο: Ν. Πατσαβός και Ι. Πισσούριος, επιμ. *Το Παράδειγμα της Κυπριακής Πόλης: Ζητήματα Αστικότητας στον Χωρικό Σχεδιασμό*. Λευκωσία & Αθήνα: Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Κύπρου & ΔΟΜΕΣ, σσ. 365-375
- Πύλα, Π., 2018. Καπηλείες της Κρίσης στην Παραγωγή του Δομημένου Περιβάλλοντος. Στο: Ν. Πατσαβός και Ι. Πισσούριος, επιμ. *Το Παράδειγμα της Κυπριακής Πόλης: Ζητήματα Αστικότητας στον Χωρικό Σχεδιασμό*. Λευκωσία & Αθήνα: Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Κύπρου & ΔΟΜΕΣ, σσ. 415-435
- Χασιώτης, Ν., 2013. «Εγκαταλελειμμένες Πόλεις» Η περίπτωση της Αμμοχώστου. Ερευνητική Εργασία. Χανιά: Πολυτεχνείο Κρήτης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
- Χατζηχρίστου, Γ., 2018. Αντηχήσεις στην Κοιμώμενη Γη. Στο: Ν. Πατσαβός και Ι. Πισσούριος, επιμ. *Το Παράδειγμα της Κυπριακής Πόλης: Ζητήματα Αστικότητας στον Χωρικό Σχεδιασμό*. Λευκωσία & Αθήνα: Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Κύπρου & ΔΟΜΕΣ, σσ. 437-457.

- Assmann, J., 2011. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press
- Attalides, M., 1981. *Cyprus: Nationalism and International Politics*. Edinburgh: Q Press
- Bryant, R., 2010. *The Past in Pieces: Belonging in the New Cyprus*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Calotychos, V., 2010. *Cyprus and Its Postcolonial Ambivalences*. New York: Palgrave Macmillan
- Constantinou, C., 1999. *Modernity, Tourism and the Cypriot State*. London: Routledge
- Faustmann, H., 2008. *The Cyprus Issue: A History*. London: I.B. Tauris
- Faustmann, H., 2021. The Opening of Varosha: Political and Legal Implications. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 23
- Foucault, M., 1984. Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias. *Architecture/Mouvement/Continuité*
- Fuller, R., 2018. *Varosha: The Resilient City*. London: Architectural Press
- Hajisavvas, S., 2007. *Famagusta: The Story of a City*. Nicosia: En Tipis
- Halbwachs, M., 1992. *On Collective Memory*. Chicago: University of Chicago Press
- Hands-on Famagusta, 2014. *A counter-mapping project of the city of Famagusta*. [online] Διαθέσιμο στο: <http://handsonfamagusta.org> [Ανάκτηση: 21 Ιουνίου 2026]
- Hetzler, F., 1984. Art, Science, and Peace: The Proposed 'World Man Center' Project on Cyprus. *Leonardo*, 17(2), pp. 100-103
- Huyssen, A., 2003. *Present Pasts: Urban Palimpsests and the Politics of Memory*. Stanford: Stanford University Press
- Nora, P., 1989. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations*, 26, pp. 7-24
- Papadakis, Y., 2012. *Echoes from the Dead Zone: Across the Cyprus Divide*. London: I.B. Tauris
- Phokaides, P. and Pyla, P., 2012. Peripheral Hubs and Alternative Modernisations: Designing for Peace and Tourism in Postcolonial Cyprus. In: H. Heynen and J. Gosseye, eds. *Proceedings of the 2nd International Conference of the European Architectural History Network*. Brussels, 31 May - 2 June 2012. Brussels: Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, pp. 442-445

Pullan, W., 2011. Frontier Urbanism: The Periphery at the Centre of Contested Cities. *The Journal of Architecture*, 16

Pyla, P. and Phokaides, P., 2020. "Dark and Dirty" Histories of Leisure and Architecture: Varosha's Past and Future. *Architectural Theory Review*, 24(1), pp. 1–19. DOI: 10.1080/13264826.2020.1753282

Rossi, A., 1982. *The Architecture of the City*. Cambridge MA: MIT Press

Stone, P., 2020. *Dark Tourism and Heritage Management*. London: Routledge

Till, J., 2013. *Architecture Depends*. Cambridge MA: MIT Press

Trigg, D., 2012. *The Memory of Place: A Phenomenology of the Uncanny*. Athens OH: Ohio University Press